

ЮЛІАН БЕСКІД

на згарищах
закерзоння

Юліян Бескід Тарнович

**Н А
З ГАРИЩАХ
ЗАКЕРЗОННЯ**

Часописътътъ „З ГАРИЩАХ ЗАКЕРЗОННЯ“ е издаван отъ Университетъ на Торонто въ Канада.

Торонто

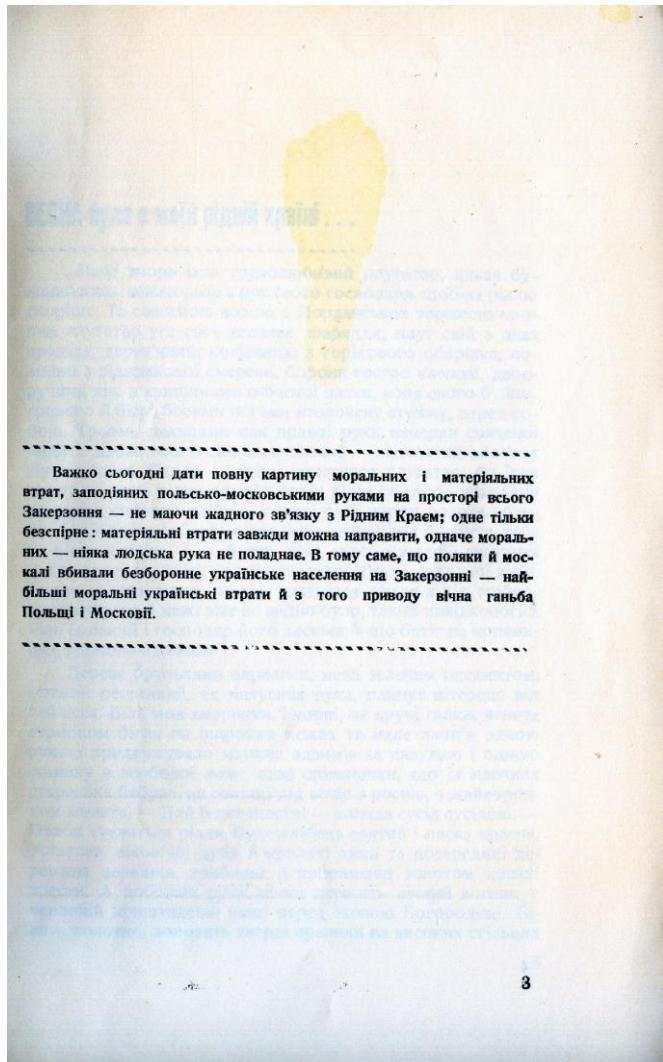
Канада

Видання Видавництва „Лемківщина“

www.apokryfruski

АН
ХАШНЯТАЕ
ЗАКЕРНОВИ

Наше найбільше бажання вернутися на Батьківську
Землю і відбудувати на руїні нове, вільне для всіх людей,
життя.

ВЕСНА була в моїй рідній країні . . .

Наче вчора їхав трудолюбивий плугатар, іржав булавний кінь івіжки рвав з рук свого господаря, щоб на ріллю скоріше. Та свячену водою з Йорданських торжеств кроїть плугатар усе своє весняне знаряддя; плуг свій з діда прадіда, дерев'яний, колісницю з горіхового обарінка, во-лошині з відземкової смереки, борони гостро клепані, двоє-ручний кіш з крипинами свяченої паски, коня свого буйно-гризого й білу, босими ногами втолочену стежку, перед со-бою. Трьома мальцями пак правої руки начеряв свячену води із дзбаночка й сам сідоволосий — як святий апостол Лука або св. Павло — тричі хрестився плугатар, бо їхав знову на свою рідну, кров'ю своїх дідів і батьків викохану землицю сіяти на хлібець і своєї сім'ї життя золоте збіж-жа. І жайворонок малою грудкою знявся тід блакиті неба та пісню співав, — о, брате, ніде, ніде, в жадній закутині цього великого світу не почуєш такої м'якої, солодкої пісні. Скрипіла колісниця, пухом зсипалася земля з-під срібно-крилого рала й межі вже не видно було, такий швидконогий кінь булавний і господар його ласкавий, що батіг на копани-цих залишив нароком.

Дерева бруньками вкрилися, межі зеленим оксамитом, і такий пестливий, як матусина рука, плинув вітерець від гайлісся. Білі, мов хмаринки, і чорні, як кручі галки, янгята стрибком бігли на широких межах та мале хлоп'я одною рукою придержуvalо мамине адзим'я за пазухою і одною сопілку з вербової лози, щоб співаночки, що їх наївчила старенька бабуня, на сопілці під вечір з росою, з жайворонком співати. — Дай Боже щастя! — кликав сусід сусідові. — Пухом стелиться рілля, буде хлібець святий і паска красна. Модерев, віковічні дуби й крилаті липи та посередині дерев'яна церківця, трибанна й трираменна золотом ковані хрести. А побожна рука лемка держить вічний вогнік у червоній кришталевій чаші перед іконою Богородиці. Бі-льяль полотно, лопотять тверді праники на високих стільцях

і граються діти здовж берега річки; з липового дерева довбаним коритцем хлюпаючи водою, щоб пряжа рівно бімлалася. Пструги плигають під водопадом, білі мерени табунами лежать між камінням, роем пливуть плотиці під водопадові сніжні гриви й червоноперий ялець стоїть біля лози. Зозуля озвалася в гаю і ще одна на липі біля церкви; сизокрила птаха зозуля, що теж перша весну й теплі дні віщує. Така роботища, попідна й ласкова, як рідна мати, весна в зеленій нашій княжій Бескиду країні.

І пізидке літо, піт цюрком ллється з чола; вусатий ячминь пристигає, бджоли визбирали ізвесь уже мед з сіно-жаттів, яра й осима пшениці випадають з колосків; любін треба приорати, болгай скосити й згромадити. Женцям лазанки, м'які паланиці, сир з діжки, за гору в поле винести. Груші досягають, без вітру самі падають, яблука пахнуть, якби з самого раю, мед з вощарок переливається; щоб Господь від граду й бурі сохранив..

І зорі мерехтливі та місяць пlesканкою сиру над Явориною; жнуть женъкині до місячного сяйва; видно, хоч колоски збирай. Туркотять, згори з'їжджаючи драбинисті вози; бонки не кусають і паша не третиться та не мервиться від спеки. У полукипках, марадиках у шість гранок, або в півстіжках вичасовані збіжжя, рядом і ладом, мов рівні вояжки перед своїм старшиною. Конюшина пахне на росі й голівки не кришаться. День переганяє ніч і знову сонце довгим походом сунеться понад ліси, гаї, гори й княжі бори. Співом укорочують робітники свою працю і з співом перше сонце та й першу вечорничку вітають над Кичерою.

Так стає осінь; золототкана осінь, багата лісковими горіхами, на ялівцях пахучі бібки, червона калина повертає своє лице до сонця; погинаються від овочів сливи, хруставки; в лісах повінь малин, чорниць, борівок, акафірів та всяких солодких овочів. Приліски гриби родять, соснові гаї рижки, голубінки, масляки, барані ріжки та високі козирі. Праці повні руки, слід використати кожну хвилину та якнайдбайлівші ладитися до зими. Господареві господарське діло, і господині мліють, і додолу опадають руки від

праці. Коноплі, льон, городовина, сушення овочів, копання бульби; капуста, буряки, картоплі й усяка всячина на довгу зимову пору. Ще на святу Покрову долівку чисто вмити в церкві, всі намісні образи та довкола храму Божого охайню проробити лад. І на другі Празники Пречистої колоски з усіх житів у житницю сплести, при цьому пахуче марун-зілля, всякі лікувальні лободи, квіти й листки, яблука щонайкращі занести до церкви на Празник і освятити.

Жовкне п'явидко листок на дереві й осінь пряде ще шовкове лавутиння бабиного літа. Ще ширяє павич-метелик і білі капусняки граються до теплого сонця. Скоріше вже сутеніє та білою веретено лежить мріяка здовж села. Студені настають ночі; конярі палять вогні й над ранком спить білий мороз під межею та в борознах. Ще інколи збудиться приціянена свято-іванська мушка, мигне на часок млявим світлом і скоро вмирає. Летять дики гуси ключами та, згубивши дорогу, голосно гегають і над світляною лентою річки шукають своїх шляхів. Виходять малярі на небо та вітряними пензлями прибирають хмарки над бором. Одних підмальовують ясьмину пелюстками й тих, що пливуть над колутвишками смерік, у веселчаний сплели вінок. Глибоке блакиту склепіння горить багряною загравою; сонце йде на свій відпочинок. Сивим дідуганом скрадається дим з сушарень і замотує сади сірою веретеною. І на сивому коні приїхав уже св. Димитрій. Граються снігом школярі, біжучи стежкою до школи; натирають собі личка м'яким стуженим пухом, щоб вони не боялися морозу, та за пазухи кидають грудки снігу, щоб кров загрілася. Загачують господарі листям з гаїв хати, комору з бандуркою, стайню і мешкання. Дрова на зиму до печі, ощипки на підпалку, гострите ножі в січкарні й сани підкувати грабовою латою — теж господарева праця. Часу не вистачає все проробити Різдво вже за порогом.

Чарівна ця країна, де стояли княжі городища; добрі, чесні, шляхетні тут вікували люди. Вони Бога мали в своєму серці; і Він, Господь, був тут на кожному кроці.

Отака наша Бескидська Земля. І тому так важко серце болить, що ми не вдома...

акціонером, який вимогав земельні привілеї та фінансову підтримку, імператорським працівником, отримувавши чартер на будівництво міста та земельні володіння. Але після відновлення Іваном III міста від руїн, він відмовився від земельних привілеїв.

ВИІННЛИ сіячі сіяти золоте зерно . . .

водою з джерел, які вже тоді були відомі.

Мірилом культурного розвитку народу є його преса. Преса — це дзеркало душі народу, його культурних надбань, моральних і матеріальних осягів, суспільного та економічного прибутків. Коли ж сьогодні з перспективи чверть століття глянути на духовий розвиток не лише самої Лемківщини, але всього Заслав'я, тобто сучасного Закерзоння, з притиском мусимо заявити, що нарядів того клаптика Української Землі стомилевою ходою нездогнав віками втрачене й своєю муравлиною працею над самим собою в дечому перегнав тих братів-українців, що їх оселі близькі були до українських культурних осередків і до джерел культурного життя.

Як з плодиву гідним завзяттям нарід Лемківщини сторіччями не підпадав під жадні асиміляційні або денационалізаційні впливи, так ще з більшим завзяттям — мов суха губка, що набирає воду, — люди Лемківщини — наче навколо чародійного кийка — пішли назустріч тому золотому сонцю, що для них засяяло з вершин княжого Львова. Український, національний часопис „Наш Лемко“ стався для народа Лемківщини його щоденною поживою; в тому друкованому дзеркалі побачили себе лемки, пізнали себе й іноземці собі взаємно. З дня появи свого часопису збудилася стара, княжа душа автохтона й володаря тих українських земель і від кручів Срібнолентого поза блакитні води Попруті й Дунайця в один такт почало битися українське серце. Озвалося вірлине серце княжих дружинників і соколині очі прорвали довкола себе віковічну темряву. Це був 1934 рік. Але ми були б несправедливі, якби той рік назначували як початки національного ренесансу Лемківщини. Бо вже перша світова війна розкрила очі про московську

брехню та виявила, що мешканці Лемківщини — це не москалі-росіяни, ані не якісь австріяки-словаки, або поляки. Зустріч вояків з Лемківщиною, що служили в австро-угорській армії, з населенням Великої України, національний збройний з'їзд Команецької і Вислочанської округ під проводом о. Пантелеїмона Шпильки, побут вояків у російському полоні, — зняли полуду з очей лемка й він тверезими очима побачив, хто йому брат і хто чужинець. На власній шкірі й на тяжкому досвіді вчився син Зеленого Бескиду твердої правди, що за своє існування треба твердо всіми засобами та всіми силами боротися; що добро своєї вужчої Батьківщини понад усе й за нього кров і життя треба віддати. Ця правда сталася стимулом і законом життя автохтона княжих гір. Безупинна боротьба аж до загибелі дала сильну волю й виплекала кричевий характер книжкового воїна-лемка. — Тут мій дід царював, і мій батько, і мені тут до скону стояти. —

В один голос з „Нашим Лемком” заговорила вся тогочасна українська національна преса у Львові. Появилися статті за Лемківщину і про Лемківщину. А яким добром доброму утішався серед населення Лемківщини часопис „Наш Лемко”, хай послужить на те, як доказ, коротка, але багатомовна й важлива подія:

У 1937-му році поїхав на літній відпочинок до Криниці Високопреображенський Кир Іван Бучко, під тодінню пору львівський Єпископ, сьогодні Його Ексцепленція Архиєпископ і Апостольський Візитатор усіх українців у Західній Європі з осідком у Вічному Місті — Римі.

Яке ж було здивування Його Ексцепленції, коли в часі свого проходу з Лопати (так звалася вілля, побудована Ексцепленцією Кир Іосафатом Коциловським, тодішнім Перемиським, Самбірським і Сяніцьким Єпископом з осідком у Перемишлі для Українського Католицького Духовенства) — Ексцепленція Кир Іван зустрінув на ріллі господаря при праці та почав з ним розмову. Само собою, господар не знав, що говорить з Владикою, і думав, що з приїзджим священиком.

Владика був мило розчарований національною свідомістю стріченого господаря, його широким світоглядом,

глибоким знанням тодішніх політичних відносин і виробленим критицизмом.

— Добре, пане господарю, — мовить Владика — але скажіть мені, звідкіля Ви те все так точно знаєте?

— То, прошу Духовного Отця, — відповідає господар — я читаю свою газету.

— А яку ж газету Ви читаете?

— О, таку, що найдорожча.

Найдорожча? — дивується Владика. — Скільки ж Ви за неї заплатили?

— Тристашистдесят злотих, — з усмішкою заявляє лемко-господар.

— Тристашистдесят злотих, — думає Владика — щоденник „Діло” коштує річно лише 56 злотих. Який часопис міг би стільки коштувати?

— То так, прошу Духовного Отця, — продовжує господар і з притаєним сумом пояснює: — За листок, що вітер заніс його до Криниці — п'ятка; за собачку, що бавився з дітьми та не був на прилоні — десятку. Потім за млащу на оборі, коли слота була, — ще одну десятку; за дитину, що не прийшла на сам час до школи, — знову десятка. І впродовж року напослідок поліцай з ґрунту мене зняти; так, що разом з трьома злотими, які я власноручно заніс на пошту за передплату на „Нашого Лемка”, разом зібралося три сотні та ще й шістдесят злотих.

По хвилині надуми сердега всміхнувся та додав:

— Але що добре, варт за нього ще не стільки заплатити.

У першій хвилині поному повороті з Криниці до Львова телефоном запросив мене Ексцеленція до своєї палати та зі щирою усмішкою мовив:

— Я знаю вже тепер, чому Ви, Пане Редакторе, з такою любов'ю пишете про своїх лемків. Але вони Вас за Вашу любов дуже шанують і коли далі так буде, чуда з ними відієте. Ширі вони, чесні, іх очі правду говорять. Гратуюю Вам, любий Друже, — сердечно стискаючи мою руку, з сльозами батьківської любові, мовив Владика.

Дуже велике завдання мав до виконання часопис „Наш Лемко”. Тим більше, що в короткому часі появі перших

чисел „Нашого Лемка” польська адміністративна влада підшукувала в рядах тодішніх москофільських кругів двох янічарів, які за гроши польського старости та Новому Санчи почали видавати для дальнього задурманювання населення Лемківщини часопис „Лемко” з осідком у Криниці. Того „Лемка” розносили сотнями поліцай по селях і роздавали людям. Порівнюючи один часопис національно-релігійний, літературною мовою редактований („Наш Лемко”), з газетою писаною якимось жаргоном і повною лайливих слів на все, що українське („Лемко” з Криниці), читач наявно пізнавав правду, щирість і добро для всієї Лемківщини, що пробивалися з кожного рядка „Нашого Лемка”, і облуду, злобу та шляхи на манівці в криницькім „Лемку”.

У першому році появи „Нашого Лемка”, як двотижневика, на 24 чисел було 19 сконфісковані частинно або цілими накладами. (Пізніше забирала поліція до мішківувесь друкарняний склад часопису, що спричинювало великі втрати для видавництва „Наш Лемко” і для заряду друкарні Вид. Спілки „Діло” або Ставропігійської друкарні Івана Тиктора — першого видавця того часопису).

У складі Редакції працювали в перших кількох місяцях: Юліян Тарнович, Петро Смереканич і Михайло Дудра, всі три уродженці Княжої Землі Лемківщини. По деякому часі вийшов Петро Смереканич на вищі студії в Західну Європу, а Михайла Дудру вигнали поляки силою до ЗДАмерики, як американського громадянина, що його рідня була в Америці. З тої пори ввесь редакційно-адміністраційний тягар у В-ві „Наш Лемко” перейшов на руки Юліяна Тарновича. Однаке крім тої праці треба було за всяку ціну організовувати культурно-освітнє життя на Лемківщині й до того виховати з-поміж самих лемків місцевих організаторів. — Економічно двинутти країну — оце основне завдання; вирвати народ з нужди, навчити країщих способів рільної господарки; завести продуктивність кожного шматка землі, навчити ремесла та промислу й перебрати з чужих у свої руки торгівлю на всій Лемківщині. При тому відомо, що з розвитком економічного рівня життя приходить голод на вищі культурні вимоги, в тому на добре друковане слово. І тому саме, що Лемківщина зразу не могла без від-

повідної підготував сама за себе обнятися, всі ті ділянки й усякі справи опинилися в руках редактора „Нашого Лемка”. Щоб хоч приблизно заповнити важливіші прогалини праці, ідучи за принципами здорового лемківського мозку, редактор підписував усі важливіші політично-громадські статті в „Нашім Лемку” своїм справжнім прізвищем; літературно-просвітні підписував родовим прізвищем своєї Мами з роду Бескід, господарські прізвищем свого приятеля з молодих літ, який згинув на війні в часі Визвольних Змагань — Юрій Землян, і всячину прізвищем старенького господаря, який визначався наративним таланом і непересічною бистротою розуму — Осип Зубрид.

І не диво, що таке наставлення до праці спонтеличило не лише самого цензора української преси у Львові, але й городського старосту д-ра Клімова теж у Львові, якому підпідядковувалися всі політично-поліційні ділянки в адміністраційній управі Львівського воєводства.

При одній зустрічі з цим панком, у часі дискусії над сконфікованим „Нашим Лемком”, сиплячи шатріотичними фразами про „цалосьць зем польськіх”, в живі очі сказав пан Клімув редакторові:

— Я бим мугл зніщиць пана! — махаючи руками кричав і перегортав листки часопису той пан староста: — Але що я зробим з тим Бескідем, Юрієм Землянем, Осипом Зубридем? — подумавши хвилину, сказав: — О, не, я не бендерм робіць менченіка з пана для Лемковщини!

**

Коли Карпатська Україна проголосила свою самостійність, нарід Лемківщини теж вище підніс свою голову. Молодь княжої землі, наче на окремий заклик, спонтанно включилася в ряди борців за самостійність Карпатської України. Мов гірські річки виступили з своїх берегів, так тікала крізь гущавини Княжого Бескуду українська молодь на той бік гір, щоб разом з братами, плече в плече, труди при грудях, стояти твердим муром перед ворожою нава-

лою. Не було при кордоні українського села, з якого б не пішли десятки, а то й сотні молоді на той бік. Наче смерека біля смереки, обставила польська прикордонна сторожа всі шляхи, стежки й просміки в Карпатських борах і берегла всіх проходів. Копісти (Корпус охорони пограниччя) передягалися в цивільний або народній лемківський одяг і з усіх місць вербували собі до помочі поляків, що знали українську мову, давали їм револьвери, уповажнювали стріляти до кожного, що переходить прикордонну смугу. Не дивно, що деколи попадала частина молодих українських юнаків у польські руки та мандрувала до тюрми в Сянці, Самборі або Турці. Це були дуже рідкі випадки. Про такий один випадок слід згадати ширше. З чисто журналістичних і тактичних оглядів проголосив редактор „Нашого Лемка“ на сторінках свого часопису розпорядження польської адміністрації, що на випадок нелегального переходу через кордон відбираються громадянські права, конфіскується майно та карається судом кожного, що без дозволу перешов кордон. І коли в саму північ перед святом св. Миколая 1937 р. польська поліція арештувала редактора „Нашого Лемка“ та по переслуханні на поліційному відділі безпеки при вул. Лонцького перевезла його під ескортою до Сянока на слідство до суду, справдилось те, що редактор добре зробив, проголошуючи розпорядження про нелегальний переход кордону на сторінках свого часопису. Весь український Сянік знов, що редактор, привезений зі Львова до Сянока, стоїть перед прокуратором обвинувачений про наявну української молоді Лемківщини переходити до військових частин на Карпатській Україні. Приявний тоді в Сянці мігр. прав Володимир Кліш уміт зорієнтувався в ситуації, негайно повідомив у дооколічних селах людей, що поляки потягнуть багато людей на свідків, а найголовніше, потрапив як адвокат зв'язатися в тюрмі з Всч. о. Іваном Тетеркою, який теж був арештований і мав бути разом з більшою групою молоді, придержаною підступно на кордові в околицях Лутків-Межелаборці польською сторожею, поставлений перед наглий суд. Мігр. Кліш повідомив про всі справи заарештованих і дав їм вказівки — не признаватися до нічого, все заперечувати й головне вдавати повну несви-

домість щодо існування будьякої військової організації за Карпатами.

Слідство в суді тривало три дні від ранку до ночі. Допитувано одного по одному арештованих, підсувано різні фіктивні листи; прокуратор кричав, ударяв кулаком об стіл, погрожував шибеницею, але молодь стояла твердим муром і жодними видумками не дала себе стероризувати. Г'янів зі злости прокуратор і вечором третього дня слідства сам заломився та викрикуючи всякі нісенітниці про „ойчино”, про „гайдамаків-січовиків”, вигнав усіх зі суду словами „заберайце сен до диябла, чоловек може сам зварйоваць з того всього”.

Українська молодь з Великого Вислока, Радошиць, Команчі й Дошници, що була заарештована, під командою редактора „Нашого Лемка” оформилася перед судом у похід та Романівською вулицею пішла з Сянока до своїх гір, щоб уже завтра знову, краще зорганізовано, піти за Карпати.

Урядовий польський часопис „Монітор” проголошував на своїх сторінках прізвища сотень української молоді з Лемківщини, що перейшли на Карпатську Україну. Усіх їх позбавлено польського громадянства. У прикордонних селах Лемківщини зайнічували окремі зв'язкові, що їх завданням було слідити польські прикордонні стежі та передпроваджувати молодь зі Львова та з усієї західної України на Закарпаття. Нічого не могла вдіяти подвоєна або й втроє збільшена польська прикордонна мережа, — українська молодь була в себе вдома, знала всі доріжки, стежки в лісах і знаменито була освідомлена про важливі політичні справи не лише всередині краю, але й поза межами своєї батьківщини.

Коли порівнювати національну свідомість у населення Лемківщини в першій половині нашого півторіччя, — то з притиском треба признати, що на пальцях можна було почислити всіх тих, що знали та були добре освідомлені про національні українські справи; загал населення Лемківщини в подавляючій більшості неграмотний, зінав лише межі свого села, а хто явно признавався до українства, на того пальцем показували або й усякими призовками називали. Не було такої української здоровової преси до того часу,

що знайшла б собі шлях до української - лемківської душі. Були різні спроби заговорити теплим словом до того народу, однаке Лемківщина, крім повної орієнтації на русофільство, нічого не знала.

Треба було національного пробудження, національного зерна, що скільчилось б на Лемківській Землі, жило лемківським життям і вийшло з серця Лемківщини. Глибоко консервативні люди Лемківщини могли повірити лише тому, що вийшов з-поміж них, знат іх життя, орав і сіяв разом з ними батьківську ріллю, вивчав їх усюке добро й лихо, ів разом з ними їхній вівсяний ощипок і повним серцем кохав свою тіснішу батьківщину. У тому велетенська моральна сила, що з'єднує та зв'язує народ в одну цілість і дає йому міць і віру в себе. Яка слаба була вся Польща разом з усім своїм поліційно - адміністраційним апаратом, що ніякими шляхами не могла протиснутися крізь широко відкрите двері до лемківської хижі-хати. І пропагандивні заходи, щоб залляти Лемківщину повінню своїх газет, теж тільки підкріпили стихію національного пробудження Лемківщини, що об'явилася на сторінках „Нашого Лемка”, спалахнуло пламенними вогнями й збудило своїм щирим братнім жаром усю Княжку Землю Лемківщину з довговікового сну до повного національного життя.

З усмішкою погорди прийняло українське населення Лемківщини газету „Лемко”, видавану за польські гроші, редактовану проти „Нашого Лемка”, повну насмішок з усього, що українське; незрозумілим говором і всякою політичною плутаниною. Найменша українська дитина на Лемківщині знала, що ту газету розносять по селах польські поліцай, а польський поліцай — це те саме, що „дідько”. Видавали ще поляки для всього Прикарпаття газету „Побудка”, що намовляла народ до переходу на польську віру і до шляхетства. Відома нам подія з 1938 р., коли саме поліцай з Яслиськ лаяв одного з найкращих і найбільш характерних господарів у селі Суровичні Поляни — „навіщо Вам якоєсь України, Ви можете бути польськими шляхтичами й на користь Польщі працювати”.

„Не хочу я вашого шляхетства, — твердо мовив наш приятель Петро Лаком'як у Полянах — воно носом мені

послізло б! А хочете, пане доліщаю, знати, хто я такий? То я не боюся сказати! Я українець, господар з діда-прадіда й князь на своєму хуторі. Твердий я, як і моя каменіста рілля; впертий я, як наші гори, що сильно стоять і жодні бурі не звялять їх з основ. Не боюся я нікого, лише одного Господа Бога, бо Він мій Створитель і Йому хай буде вовіки найбільша хвала".

Ми знали особисто того лемківського дуба. Петро Лаком'як — красне мужеське, глибоко різьблене лице, бистрі, сині, як неба блакит, очі, по-патріярхальному довго стрижене волосся, завжди — чи в чорній праці, чи в неділю — дбайливо викачана на тисових столах, свого виробу сорочка. Дуже мілий у поведінці, з незвичайно широким світоглядом.

Такий теж патріарх був у Полянах Юрко Тарас, старий вйт Юрчак, Маценко, на Гамбах Петро Гамерський, в Тарнавці старий вйт Гаравдз, Микола Филь, Михайло Саварна, старий дяк Микола Хом'як, Іван Гомза, в Рудавці Іван Хом'ко, в Одрехові Іван Палиша, Михайло Мадаращ, Іван Середніцький, в Боську Михайло Роман, у Вислічку Василь Бинч, Іван Гоцько, Степан Теленцьо, Іван Вавринчак Микола Рабада, на Яслицькій Волі Степан Марин, у Команчі Іван барна, у Боднарівці Михайло Кардашченко, Іван Лесняк, у Красній Івац Зілинський, в Яслі Яцко Босий, в Криниці Степан Скрегель, в Костевій Василь Костецький, в Чертежі старий вйт Михайло Галик, Іван Кікта, Іван і Олекса Кіт, Михайло Гардий, в Сянічку Іван Музичка, в Синеві Петро Тимець, Микола Куземко, Михайло Лусик, Іван Вацлавський та багато інших в усіх оселях на Лемківщині. Ті люди визначалися глибокою вірою в Українську Греко - Католицьку Церкву, шанували своїх Душпастирів, ціпили правду, гидились злими вчинками й були духовими — хоч піколи до того не вибираними — провідниками всіх своїх побратимів і односельчан. Завдяки таким патріархам Лемківщина була духовно й фізично в повному здоров'ю, сильна, кріпка й завжди молода та неподатлива, мов той твердий Бескид, що в його підніжжі стояли українські оселі Лемківщини.

**

Ту глибоку віру, крицеві характери українця-лемка від

сторіч плекали українські Душпастири — Сини великі тої Землі, а в наших днях українські Душпастири не лише з Перемиської Дієцезії, але з усієї Львівської Метрополії. До передових апостолів Христової Правди в першу чергу зачислюємо Великих Синів Лемківщини, а саме Львівського Митрополита Симбраторовича, Високопресвященного Кир Йосафата Коциловського, Перемиського, Самбірського й Сяніцького Єпископа, що згинув мученичною смертю з польських рук по другій світовій війні; знаменитого психолога народньої душі, провідника-патріярха, поверх 50-літнього Декана Романівсько - Ясельчанського деканату, сл. п. о. Антона Бескида (нашого Діда по Матері), який у часі першої світової війни сам обслуговував усі українські парохії від Коросна — Романова — Яслиськ аж по Лупків, будучи все своє трудолюбиве життя (помер 1927 р., маючи 93 роки й 75 літ ревної душпастирської праці) парохом на Лемківщині — останніх 50 літ у Тарнавці біля Романова — виховав три покоління чесних, працьовитих та вірних дітей Української Католицької Церкви в своїй та дооколичних парохіях. Якою славою тішився Покійний, хай послужать на те слова одного старенького господаря-лемка, коли він (Василь Храпіць) прощаючи над гробом Покійного, сказав до тисячної громади, що прийшла з усієї Лемківщини відати останню прислугу свому Землякові-Душпастиреві, та-кі слова:

„Мали ми Духовного Вітця, але вже не лише не будемо мати такого, однаке й нашими дорогами такий не поїде”.

Василь Храпіць кинув грудку землі на домовону свого Душпастиря та плакав ревними слізами, як за рідним батьком.

Душпастир о. Бескид брав участь разом з Олександровичем у Синодах 1892 і 1898 рр., визначався глибоким умом, красною бесідою. Зажда ввічливий, дуже любив розмовляти з малими дітьми, засновував школи й піклувався молоддю на Лемківщині, щоб не винародовлювалася, не йшла на службу до чужинців, і вчив молодь кохати свою зелену Батьківщину. Високого росту, кремезної будови, з глибокими синіми очима, дуже гарно завжди по-священичу одягнений, — був дійсно приміром усіх зовнішніх і внутрішніх

ніх прикмет. Ласкавий для кожного, дуже цінував людей за правду, гордий був з того, що сам лемко й тому всім жаром свого серця працював над духовим життям своїх менших братів. Споріднений був з багатьма священичими родами й сам вивів у священиків багатьох лемківських синів. Прекрасно говорив усіма европейськими мовами та був за-присяженим перекладчиком німецько - мадярських докумен-тів. Це була справжня людина, з усіми добрими й шляхет-ними людськими прикметами. До 93-го року свого трудо-любивого життя стояв при св. Престолі та голосив хвалу Богові.

**

Прекрасним духовним виховником народу на Лемківши-ні був катехит о. Василь Кункевич (катехитував у Дрогоби-чі), пізніше був парохом у Сянічку й по смерті о. А. Бес-кида став парохом у Тарнавці над Вислоком. Ця людина, завжди з м'якою усмішкою, гарного росту, з пливкою мо-вою й дуже милозвучний співець, уміла притягати до себе народ і виховувати його згідно з Божими законами. При то-му добрий знавець української літератури, о. Кункевич мав легкий підхід до молоді й за його вказівками націоналіза-ційна стихія на Лемківщині палахкотіла рясним полум'ям; відроджувалися українські оселі на Лемківщині; замість до корчм люди йшли до своїх читалень, організували коопе-ративи, молочарні, райфайзенки, рільні й городничі шкіл-ки, дитячі садки та вчилися ремесла. Добре сіячі сіяли зо-лоте зерно в душах народу й те зерно видавало золотий плід.

Багатьох було незвичайно ідейних Душпластирів не Княжому Бескиді: вони виплекали могутню моральну силу в народі й ця сила дала лемкам гордість стояти твердо на сторожі найдальших меж на заході української землі.

Мов рідний батько піклувався кожною людиною о. В. Смолинський у Криниччині; добрий Пастир і м'яке було його завжди слово. Непересічно інтелігентний зумів зав-жди знайти вихід серед деколи найбільше неоприятливих умовин; спокійний, але рішучий та твердий, як ця земля камениста на Лемківщині й люди сильні, бо змалку голо-

дом і всячими невгодами гартовані. Гостинність, висока любов до біжнього, завжди помічна добріча рука й справедливий — оце Душпастир о. Смолинський.

Не менше добрим виховником народу був о. І. Клюфас у Бонарівці над Вислоком. Він, крім повної посвяти духовної праці, широко був відомий як просвітянський діяч; любитель доброї виховної книжки мав задушевне бажання, щоб кожна дитина, в кожній хаті якнайширше цікавилася виховною мудрістю в книжках і читальні та просвітянські гуртки густою мережею вкрили всі українські оселі на Лемківському Бескиді.

Таким теж був о. Орест Калужняцький в Іздебках побіч Березова; він своїми глибокозмістовними проповіддями зберіг Березівщину перед повною денационалізацією; дуже тактovий, мільй в поведінці мав прикмету притягати до себе людей, вчити їх та майже монашим своїм життям світити правді й всякому добрі.

З найбільшою любов'ю до душпастирської - народної праці підходив наш приятель, о. катехит Микола Головач. Це була людина безмежної енергії, завжди весела, дуже практична в житті та за все працьовита. Дві школи в свою селі, в Боську над Вислоком, у обох Воробликах (Шляхотський і Королівський), середня школа в Коросні, в Романові, Іваничі — на те треба було мати залізне здоров'я, витривалість і повне посвяти себе відречення, щоб на час бути в школі; майже від світанку до ночі з поїзду на поїзд, з фіри на фіру.

Не легке було завдання — бути катехитом у тих часах і стояти при Пристолі, виховувати шкільну молодь, вчити християнських правд великих, організовувати хори,— сам же о. Головач співав чудовим баритоном (бувало, коли Він співав на Кальварії своїм мілім, але голосним мов найкращий дзвін, баритоном, милями лунали слова св. Хвали Божої і люди німіли, слухаючи на далеку віддалю кожне слово, якби сами стояли поблизу престолу). Знаменитий організатор аматорських гуртків, сам учив молодь їх ролі, співу та поведінки на сцені, а коли треба було, сам грав важчу роль, характеризував інших і позамітати для прикладу хату — не соромився.

Точний був як найкращий годинник, дбайливий, але, коли треба було суворий та справедливий. Не лише церква й школа, але кожна хата — багатого чи бідного — це постійна журба трудолюбимого о. Катехита. Він не минув ані одної людини на вулиці, на обійстю та при щаці в полі, щоб не поздоровити її, поговорити, порадити та, як треба було, підбадьорити й розвеселити. За цю велику свою любов до української дитини, до українського народу на Лемківщині заплатив о. катехит Микола Головач життям; упав як хороший воїн на фронті, від кулі польських бойкарів, які скрививчи вистрілом з кріса замордували цього Великого Сіяча на Лемківській землі. Це був 1944 рік і пізне літо; вертаючися, як звичайно, поїздом з своїх поїздок по українських школах — о. Катехит Головач зійшов з поїзду в Боську та пройшовши залізничним мостом, скрутів направо, щоб за кілька хвилин бути в своїй хатині, яку побудував для себе над берегом Вислоки на тому боці ріки до Заршина, нічого не сподіваючися — бо нікому ніколи не вчинив найменшої крияди, — хруснив стріл і важко ранений о. катехит Головач звалився коміть головою до рова — при тому польські опришки далі стріляли з крісів, щоб ніхто не важився рятувати важко раненої людини. Рано - раненько збіглися люди та о. Катехит не був уже між живими.

Упав воїк на стійці, відійшов на вічність Великий Учитель Лемківщини й мученича кров, що жарміну краплями просякла в цю Бескидську землю, сторіч'ями буде нагадувати Того Мученика й з твої крові зродиться нове зерно та з того зерна повстане нове життя — свободне, вільне життя, бо воно освячене кров'ю Мучеників.

Золотими буквами записане ім'я о. Катехита Миколи Головача в історії Лемківщини, бо Він життя своє поклав на жертівнику за народ свій і менших своїх братів на княжій Лемківщині.

Наче до рідного батька приходили люди до свого о. пароха Івана Гранишина, що довгі літа душпостирював у Суровичніх Полянах, біля Яслиськ. Ця високої культури людина мала м'яке серце й з притиском треба підкреслити, що це був Душпостир у повному того слова значенні. „Нон

проптер езум, сед проптер Єзум". Нести духову поміч, піклуватися кожною людиною, жити його терпінням і радістю відтятій сторіками від культурного світу, адже лише раз у тижні заходив листоноша до села, і коли треба було іхати до залізниці в Боську або в Заршині, десятки разів слід було бродом проїжджати ріку Вислік, — це була перша людина в цій горами й лісами закутаній частині Лемківщини, що крім духового корму потрапила вивчати малих і великих письма, вказати шлях до національної свідомості; вивчати людей країни способів господарювання, пасічництва, плекання тварин і городництва. Тепле було кожне слово о. Івана Гринишина; воно лягало й вглиблювалося в серці народу та давало міць народнім рукам змагатися з жорстокою природою, з усікими небезпеками від частої повені та держало те рішуче на Божому законі освячене слово Душпастиря в моральному здоров'ї народ і тим самим у всіх справжніх чеснотах. О. Іван Гринишин був особистим приятелем нашого Владики в Перемишлі, Ексцепленції Кир Йосафата Коцловського й міг дуже легко перенестися на країну парохію, але любов до своєї душпастирської праці, любов до народу давала тій праведній людині силу разом з своїми вірними нести святий хрест — коли більший, коли легший. Потрапити терпіти зуміють тільки великі й праведні люди й таким був о. Іван Гринишин, зять о. Антона Бескида з Тарнавки.

— Хай буде свята Божа воля, а ми всі твердо працюймо та розуму до добра вживаймо, тоді все буде гаразд, — бувало, коли прийшли статочні лемки господарі й бідькалися над своєю долею, тоді о. Гринишин мовив до них:

— Діти мої, як Господь з нами, волосок нам не впаде з голови. — Стояли повагою біля свого Душпастиря: патріярх Петро Лаком'як, Тиньо Іван, Пакіш Іван, Симтик Дмитро, Ваврик Юрко та інші, і очі їх ясніли з радості, що мають такого Батька Духовного. Адже ж раз добром налите серце, воно вовік не прохолоне.

Не вірмо тому, що неволя, чужа влада, займанінна найсуворіша комунарська „дисципліна” знищить віками гартоване в добрі народу серце. Ми мали нагоду вже тут на канадському суходолі говорити з людиною з Лемківши-

ни, яка малим хлопчиною приїхала до Канади; це старик уже сьогодні, наш приятель з Бірнфорду, уродженець Лемківщини Михайло Мадара, що переломила вже сьомий хрестик свого життя, але такий праведний в способі життя, в праці, в поведінці правильний, чесний та від других чесноти вимагаючий. Коли ж ми в довшій розмові питали його, чим спосіб його життя та вся його поведінка вказує на таку своєрідну правильність і нічим незіпсовану правду.

— Е, — мовить Мадара — нема чому дивуватися: виходили мене в добром, все життя йшов я з добром і таким до гробу зійду. Наша церква все мені дала, що треба людині на далекій життєвій мандрівці. —

І наші люди з гір, що їх повиганяли з рідних сіл, розвезли світами, порозлучували один від одного, в ярмо загнали, — вони ніколи не пропадуть. Добре завжди буде держатися доброго, а зло — відколеться та з вітрами покотиться і пропаде; лихе має кінець, а добро, що від Бога, ніколи не гине.

**

У сусідньому селі, за горою від Полян, у Шклярях душпасторював о. Ярослав Ширба. Молода людина, повна посвяти, горів любов'ю до своєї богоугодної праці, мов один з перших Апостолів, що на світанку християнської ери несли божеську Правду на своїх пропорах і йшли проповідувати Христові слова, — о. Ярослав, палкий бесідник, опікун бідних і немічних, теж віддав своє життя на наш народ на Лемківщині, бо польські опришки стрілом крізь вікно вгасили свічку його трудолюбивого життя. Прошила польська куля серце людини, що з покликанням взяла на себе священичі ризи, аби народ вести до вершин і пізнання людського призначення. Як місіонар, що йшов у глухі закутини, з хрестом у руках, упав смертельно ранений о. Ярослав Ширба на службі за Христову Правду. Але він житиме вічно в душах тих, що засіяли золоті зерна в іх серці; в праці на Христовому винограднику.

**

Таким місіонарем щоденної муравлиної праці, мов крапля за краплею, що тверду колупає скелю, був о. В. Кучериб у Синеві над Вислоком. Він ішов повільною хodoю,

але з твердо наміченою ціллю до народньої гущі. Терпеливий, понад міру вибачливий, сам аскет, останній сотик і кусок хліба бідному подарував; тактовний й до крайніх меж з собою впорядкований, був світилом добра, ладу й любові до біжнього; справжній учитель і духовник народу. А колупати народну гущу потрапить лише той, хто вийшов з народу, відрікся „отца й матки та пішов повинність свою ісправляти”.

Важка була праця Душпастиря на Лемківщині не лише з огляду на окремішність тієї країни в способі життя, в самому говорі, та в першу чергу в глибокому консерватизмі лемків. Ті люди не легко відчиняли ворота до своїх хат і тим більше важко було пізнати їх душу та вглибитися в їх серце. Довго думав, приглядаясь та призадумувався з терпеливою й питоменною собі видерхливістю лемко кожному, що новий приходив у цю країну. Але коли він спізнав, що людина варта пошани, щира, добра й за народ заступається, — таку людину лемко всією душою кохав, цінував і в безвісти за нею пішов би, якби треба було. Лемко не любив чванькуватості, а вже до останнього гидився брехнею, фальшом і облудою. Правда, хоч яка вона була б терпка, але хай буде правдою; таке любе й побожному, бо зв'язане з чесним життям, а чеснота — це дар від Бога.

А очі — це найкраще дзеркало душі. І в цих очах лемко завжди шукав правди.

Треба ще коротко сказати, що найважчою карою називано, коли з тамтого боку Сяніу перенесено людину працювати на Лемківщину. Це подекуди оправдане важкими в Лемківських горах природними обставинами, далекою дорогою до залізниці, довгою зимою та кволими господарськими відносинами. Але були люди на Лемківщині, що поверх сто років прожили та ні за що не проміняли б своїх убогих гір; були теж і такі, що втікали з гір, але вони не були тут роджені й не мали в своїй крові тяготіння до цього гірського світу.

Пригадуємо собі, наче це вчора було: 1926 рік і кінець ліття. В дебрах ще сніг лежав і діти могли санкуватися. Але на узбіччях ріллі вже стелилися до весни й тепло було, не віяв уже вітер від Гудівок, ані з Дуклянського просміку.

Перемиська Консисторія прислала до Тарнавки до помочі старенькому о. Деканові Антонові Бескідові суперника о. Андрія Злупка. Великдень зближався, три церкви були при парохії та й два присілки, а кожна людина хоче перед святыми Празниками Христового Воскресіння висловітатися, запричащатися і далі з Богом вікувати.

З першого дня прикладав свої руки до праці молодий тоді о. Андрій. Військова людина, що перейшла бойові хрищення в боротьбі з наїздниками; зразу поляки, а потім бої з большевиками, важко ранений у праву руку — хоч перші дні священичої праці для о. Андрія — то люди з першої днини побачили щиру душу й ревного Душпастиря. А коли на Воскресіння заспівали хор у церкві (вивчений молодим, енергійним о. Духовним), люди всю Велику Хвалу Божу тривали навколоішках, бо не чули ще такого на чотири голоси „Христос Воскрес із мертвих”.

День за днем у праці о. Андрій, у важливіших справах за порадою до свого старенького о. Декана; разом обмірковуючи, одобрюючи та далі між людей. Перша в історії тієї округи кредитова кооператива „Надія” в селі Вислічок; у своїй хаті своя правда; навіщо важко запрацьований гріш нести в чужі кишені. І бількооперативи Читальня „Просвіти”. В селі Завоях над Вислоком перша в історії гір Рідна Школа й перший українець учителем. Хори, аматорські гуртки, сільсько - господарські лекції й нараді стомилевою ходою здогоняв занедбане чи втрачене своє на своїй власній рідній землі.

Мов син з батьком ішли вдвох до дерев'яної церківці, що стояла в тіні столітніх модеревів — старенький сивоволосий, але кремезний ще та дужий о. Декан Антін Бескід і рука в руку — молодий о. Андрій Злупко; хоч він син чорнозему, але Лемківські гори злюбив собі та знайшов де можна широко розгорнути свої крила.

— Отче Декане, — мовив молодий Душпастир до сідоволосого, що своїм здоровим старечим виглядом подібний був до св. Апостола Петра — не легко мені було б повірити, що люди в горах такі напричуд добрі й дають собою кермувати.

— Отче Андрею, — з милюю усмішкою відповідає добре

рий старичок — вони родяться вже такими, а наши слова втвірджають їх у поступі до росту.

— Як це розуміти? — перебив швидко о. Андрій.

— Зовсім просто. Ми, душпастирі, в першу чергу зобов'язані світити правдою; наше все життя з народом і для народу. Від найдрібнішої, на перший погляд може й мало-важливої речі до найглибших наших завдань ми маємо себе контролювати; наче ми завжди іспит здаємо й з нашого кожного слова й з кожного діла. Кожен наш крок мусить бути достойний священика.

— Безперечно, це дуже важливе, — мовив о. Андрій.

— Люди нас хочуть бачити іншими в усім від себе. Не лише нашим зовнішнім видом, але й духове наше мусить бути скристалізоване, цілке, ніколи й нічим не сплямлене. Піри тому батьківське, щире, справедливе та однокою міркою для вбогого, немічного, хворого й дужого, — зулившись на хвилину старичок, і по хвилині тихо докинув:

— Ми ведемо людей до Бога.

Таких Духовних Провідників мала Лемківщина й тому золоті зерна Сівачів не падали ані на камінь, ані в борозну, лише в серце народу.

Наш великий приятель, бо нас лучила спільна довголітня праця на Лемківщині, о. Андрій Злупко побудував у Гладишеві величаву церкву; любив народ і сторицею вдячні були йому вірні. Сам високого росту, дуже гарне лише, сині очі, з кожного руху піznати було, що це колишній старшина-військовик — душпастирь.

Ми вдвох з о. Андрієм провели багато годин на розмові. Бувало, я орю ріллю за ліском на стаях; ідемо разом від межі до межі; говоримо, оповідаємо, один одного випитуємо; так і довгий день та ми вдвох ще в кімнаті на приходстві раду завели й місяць уже станув над хрестом на Полавській горі та нашим розмовам кінця нема.

Раненько мені знову з плутом на ріллю, а о. Андрій до церкви. Чую перше дзвонення — це половина Хвали Божої. І ще не встигли мої вороні двічі обернути колісницею від межі до межі, а вже дяк Микола Хом'як веде свої корівки на межу та здалека кивком руки бажає мені: „Дай Боже щастя в праці!” За хвилину і мій приятель о. Андрій біля

мене та йдемо, скиба за скибою орючи ріллю й мов той, що шукав мерехтливого дзеркальця, ми далі один одному дивлячися в очі, шукаємо скарбів, що на дні людської душі.

Не знаю, чи мій приятель о. Андрій Злупко сьогодні ще між живими, але одне знаю, що багатьох я мав добрих друзів на моїх довгих життєвих мандрах, однаке другого такого широкого під кожним оглядом — підкреслюю: під кожним оглядом — приятеля ледве чи мені ще доведеться зустрінути. Це була людина, поминаючи високу освіту, широке знання, колосально тактовна: одного відруху не міг я в того моого приятеля підхопити, що міг би насувати мені будьякі сумніви; деколи я думав, що мій приятель о. Андрій, перебуваючи на довгих розмовах з моїм Дідом, о. Антоном Бескидом, встиг скорою ходою перебрати, наче в спадщині — молодший священик від майже столітнього священика — ввесь його життєвий досвід.

— Бо добра людина добрій людині може передати не-зміримі скарби.

**

З глибокою пошаною відносилися міщани до свого о. пароха В. Константиновича в Сянці. Його цінили не лише свої, але й чужі. Це була людина високої культури, незвичайно енергійна, тверда й у праці незломна. З усіх усюдів ішов шалений наступ на українські душі; княжє місто Сянік з княжим замком над берегом Срібнолентого на високій горі, були сіллю в оці поляків і вони за всяку ціну хотіли винищити все, що тут звалося та признавалося до українства. З історії відомо, що Сянік мав у давнині п'ять українських католицьких церков; багате місто з важливим переходовим центром до Перемишля і на південь на вузлах з Закарпатською землею України; XVII сторіччя — багаті українські міщани, вся торгівля була в іх руках і посадник міста М. Ладижинський теж українець.

**

У місті Сянці існувала широковідома й славна із своїх професорів гімназія, основана під кінець 19-го століття. За австрійських часів першим предметом була тут німецька

мова, як одна з головних під тодішню пору європейських мов. Знамениті професори зі своїми студіями на віденських університетах учили молодь німецької літератури, кладучи окрему увагу на клясиків — Гете, Шіллер, Лесінг, тому що твори тих великих письменників відзеркалювали красу сторінку людства й про те професорам головно йшлося. По біч німецької мови з окремою присвятою ставилися професори до грецької та латинської мов. Спеціалістом від тих мов був д-р Михайло Ладижинський (якого слабші учні звали „Люньо” — в скороченні від Михалюно). Той педагог, якому не було рівного як у латині, так і в греці, мав чудовий дар передавати своїм учням свої лекції; дуже любив пильних і нагороджував їх потайки в той спосіб, що прямо боровся з своїми колегами, професорами від інших предметів, за добре ноти для своїх дбайливих „філологів”. Коли той добряга входив до шкільної залі, всі учні вставали в лавках і голосним „гу-гу” вітали свого „бельфра”. Переглянувши каталог, ішов професор Ладижинський на середину залі та „піпчів” учнів з граматики. Всякі „аористи”, де „ціркумфлекс” і коли „акутус” паде на слово. Коли він читав нову лекцію та скандував Одиссею, ми слухали з запертих віддихом: оце ж грецькі боги на Олімпі, оце Олена біжить кладкою з корабля, далі бряжчить зброя, чути плач, або сміх... Ми „підкували” кілька сторінок наперед, а була нас майже повних вісім років навчання в гімназії — трійка „форшусів”, що рік-у-рік ішли з преки й латини з відзначенням (дуже гарний хлопчина Ксавер Рамер, син місцевого лікаря, Славко Сікержинський, син місцевого гр.-кат. священика, і автор цих рядків). Вивчивши наперед кілька розділів греки або латини, ми присікалися до нашого професора та давай гнати його в кут. Це давало нам велику повагу перед нашими друзями й сам професор „тремтів” перед нами. Той великий педагог пережив золотий ювілей на своїй праці. А любив він теж дуже філософію та астрономію, був сам дуже багатий, у чудовому овочевому городі над Сяном мав домик і на даху (що його легко було пересунути) стояла астрономічна люпта. Десь у 1917 р. мало бути велике затміння місяця, то ми вдвох з Славком Сікержинським піймали до мішка чорного кота, вилізли на дах астро

номічної хатки, відкрутили сочку в далековиді, всадили до середини кота та знову закрили сочкою отвір. „Палив” добряга професор може вперше на своєму професорському віку так завзято й писав „двійки” одну по одній. Всі наша кляси „зрила” з греки. І ще до того перед самою конференцією. Страх упав на нас усіх, ще дехото „вивалять” з гімназії... Шо ж дали сталося? По годині греки всі стероризовані сидимо в лавках, наш професор швидко вдягнув своє пальто, книжки згорнув під паху та без слова вибіг на коридор. За хвилину тихенько відчинилися двері до нашої залі та мов ширококрила птаха, залопотівши листками, на середину залі впав записник з „двійками”. Ми аж охнули, що сталося, вибігли на коридор і сліду не було, де подівся наш приятель-професор. Суворий він був, але добрий, як найкращий батько й не знав різниці між „панськими” й селянськими дітьми. — Книжка, щоб аж мозок тріщав, і так довго вчиться, хоч очі лізуть накупу, аж „викуеш” на бляшку. Життя довге, складне, а розуму найбільше кожному треба. Коли ми ходили в делегації до пана професора за деяким слабшим учнем, — завжди з успіхом і то не лише з самого предмету, але й за інших професорів. Хоч д-р Ладижинський зачислював себе до „старорусинів”, крізь пальці дивився, коли ми під проводом тоді „осьмака” Євгена Ганківського (родом з Теребі біля Сянока, дуже талановита людина, пильна в науці, щирий друг, високий ростом, красне мов у панянки лице, глибокі але дещо сумом навіяні очі — це лізняний лікар у Коломії, зять Великої Української Громадської Діячки, Сенаторки Олени Кисилевської) відбували наші тайні сходини. Тож хоч професор Ладижинський добре зінав про ті наші тайні сходини в хаті Греха, у панства Голейків, чи на вільному повітрі, що ми вчимося потайки української історії, літератури та читаемо патріотичні українські книжки, — вдавав, що про ніщо не знає, але чиясь рука підсувала в дорогих обгортках найкращі твори українських письменників під наші двері. Та ми довго були б нічого не знали, якби не сам добряга професор, будучи вже на емеритурі, не показав нам своєї бібліотеки з найкращими писаннями з нашої історії. Він клопотався про кожного учня, заздалегідь підглядав у нього талант і направаджує.

вав, куди кому йти по матурі на університетські студії. При тому теж потайки, мов меценат, став своїм колишнім учням стипендії або прямо слав гроші батькам учнів, подаючи не-свою адресу. Золоте серце було в тієї благородної людини; м'яке на людську нужду й вибачливе на найбільші прогріхи молоді. А часи були тоді бурхливі — перша світова війна, голод у Сяноці, недостача шкільних книжок, недостача взуття й одягу. Але наш добродій і тут знаходив ключку й руками св. Миколая засипав під двері своїх учнів обильні дарунки та напоминав суворо „чужого навчатися і свого не цурати-ся”.

З розвалом Австрії — в Сяніцькій гімназії завели польську мову як викладову. Деякі українці-учні перейшли до української гімназії в Перемишлі, деякі пішли до Українського Війська та боролися за Рідний Край. Важкі настали дні для української молоді в Сяніцькій гімназії. Польські професори, великі шовіністи, шиканували учнів за їх національні почуття та переслідували їх жорстоко. У цьому аж Переходив себе професор польської літератури Огіоновський, німецької мови Войтунь, і греки Августинський. Вони до безтями гнобили українців-гімназистів і за одне слівце „палили”, байдуже, що неслухно й не по-педагогічному.

Цілющим бальзамом був для нас, гімназистів, приїзд до Сянока нашого любого Отеця Катехита Д-ра Петра Вергуня, який згуртував біля себе всю українську молодь і ми вже не боялися, що за читання Шевченкового „Кобзаря” „вилетимо” з гімназії. Наче зі справжньої духової неволі вивів нас на світло денне наш Отець Катехит. Ми дихнули повними грудьми та й з доброю книжкою в неділю йшли на поблизькі села, бо таке завдання на нас поклав наш Прощідник тайногоСтудентського Гуртка Євген Ганківський. І село радо нас з книжкою привітало та ми росли в очах народу, мужніли, і нарід тішився, що його праця не паде в чуже болото.

Щаслива була Сяніцька гімназія, що мала такого освітнього діяча, оборонця української молоді в особі о. д-ра Петра Вергуня. Високий, з веселою усмішкою, малинові губи, сині мов у янгола очі, мав Отець Катехит дуже мiliй,

теплий голос і потрапив так мовити до своєї молоді, що кожне слово лягало глибоко в серці й назавжди осталося живим.

Другим катехитом був о. д-р Роман Решетило (пізніший Ректор Духовної Семінарії в Перемишлі). Ця людина спокійної вдачі, середнього росту, педант під кожним огляdom — взір педагога, що в нього все на боці, а перже між першими катехизмом, святе Письмо, аскетика, глибока філософія, глибока віра й при всьому покора. Справедливий, твердий, зрівноважений, розумом підходив до своїх учнів о. Катехит і був вибачливий на молодечі провинні. окремо й дбайливо піклувався в школі й поза школою тими своїми учнями, в яких добачував покликання до священичого стану. Сам студіював у Римі, знає світ і ставив великі вимоги до того, хто йшов його слідами.

„Найкраща, — мовив наш Отець Катехит, — але найбільш відповідальна служба з народом для Божої слави. Тут воріття нема жадного. Наполеглива праця до скону”.

Великим тактом і товариськістю визначався ревний Душпастир о. В. Ардан, що працював у селі Ждиня коло Горлиць. Церква в селі була під Покровом Пречистої Діви, збудована в 1795 р. Люди любили свого Духовного Отця, що на всі їх клопоти завжди знаходив раду; цінили його за добре серце й тому милою була важка праця для о. Ардана. Ішов у неділю народ до церкви та по Богослужбі громадою пили люди на приходство, щоб іще далі бути в присвійності свого Пастиря. Деколи до пізньої ночі велася оживлена дискусія над усікими щоденними й загальними питаннями. За добре серце Душпастиря платив народ усім своїм добром і радів з духової опіки.

На княжому замку замазали поляки всі сліди з княжих часів і назвали замок ім'ям свого короля Яна Казимира та королеви Ядвіги. Церкви побурили й до наших часів осталася тільки одна церква Пресвятої Богородиці, збудована 1774 р.

Завдяки наполегливій праці як Душпастиря, так і доброго сусільського діяча о. Каноніка Константиновича Сянік відержав напір поляків і не лише в гімназії, але й в усіх народних школах українська дітвора вчилася релігії та українського в своїй рідній мові. Слід зрозуміти, що люди

любліть завжди такого, який відважно ставить своє чоло перед небезпекою; тож і в Сяноці, завдяки твердій постлаві Душпастирія і в одній особі громадяніна о. Константиновича, перед яким мусів уступити деколи й сам ста-роста, розвивалося українське релігійне й національне життя. Філія „Просвіти”, Рідна Школа, Народна Торгівля та різні культурно - освітні курси — під духовим патронатом свого Душпастирія. Сам о. Канонік був високого росту, мілій у поведінці, говорив гарною літературною мовою та любив шкільну молодь; дуже часто помагав гімназистам матеріально й майже ніхто не зінав, що о. Константинович великі жертви складав на фонд убогих і на вдови та сироти по священиках. У своєму ході стрункий, як найкращий старшина, гарне мужеське лице, спокійні очі та мила усмішка на лиці. Елегантно по-священичому завжди одягнений, пе-дант у хаті й чистота в церкві. Він виголошував короткі, але дуже змістовні проповіді, його гордощами був академічний хор під орудою Подолинського.

—
Великою постаттю, що глибоко вирізьбила характер української шкільної молоді в Сяніцькій гімназії, був о. професор Петро Голинський. Ця людина, дуже милого зверхнього вигляду, мала дар з першого слова полонити душі молоді та передавати свої лекції катехизму не в догматицький спосіб, лише на життєвих прикладах, багатих у досвіди з історії Церкви й усього людства. Підхід о. професора Голинського до молоді був батьківський, учні дорожили кожним словом свого доброго виховника й оставалися на все своє життя вдячними за моральний вклад у молодече серце від свого професора. Кожна чергова година науки релігії була для учнів справжнім багатим духовим пиром, що розкривав перед очима молоді тайни існування та сполучки душою людини з Створителем. Ми бачили на своїй життєвій мандрівці багатьох, що не одержали в школі належного духовного корму та або йшли без спротиву за своїм інстинктом, ставали безхребетними, або й зрадниками свого народу. Вони не мали морального хребта, бо їхні батьки не були всілі їм самі того дати, і школа, в якій діти тих батьків училися, крізь пальці гляділа на основи морального росту своїх учнів.

Але того не було з учнями о. професора Голинського; про те буде далі. До повнішої характеристики того Духово-го Вчителя молоді треба додати, що сам о. професор, крім усіх фізичних прикмет гарної та повного здоров'я людини, визначався пливкою, зв'язкою вимовою, говорив найкра-щою літературною мовою, завжди сміхнений та веселий, хоч і він мав неодин свій важкий життєвий хрест. Любив молоді, жив життям молоді та завжди глибоко сам підго-товлявся до кожної лекції релігії. Знав прекрасно душу мо-лоді, студіював дбайливо все, що до росту духового потен-ціалу людини та сам глибокий філософ — потрапив від-найти раду, щоб завчасу передати глибокі вказівки й бать-ківські припімнення своїм учням.

Ми, учні, залишки слухали ті добре ради, наче в най-краще дзеркало дивилися в свого Отця Професора та росли в тій постанові й самим бути не сірими приземками, але морально ціпкими, скородинованими в думках, у праці та на-віть на самоті так поводитися, наче ми перед лицем най-більшого князя. — Володіти своїми пристрастями, вміти себе вести та наслідувати від добрих усе добре.

— Бути витривалими, стійкими, послідовними та раз почате діло завжди довести до кінця.

— Держатися батьківської віри, хоч би життя при-йшлося віддати за Святу нашу Церкву.

**

Сьогодні з перспективи далеко минулих літ, можемо з найяснішою свідомістю підкреслити великі заслуги нашого Великого Виховника, Отця Професора Петра Голин-ського, за його наполегливу, послідовну та батьківську духову працю над оформленням душі молоді Лемківщини; — адже з-під рук того Вчителя вийшли:

о. Орест Венгринович (один з найкращих наших шкільних друзів з Сяніцької гімназії), якому поляки голову відрубали при святому Престолі, коли той Богоугодник правив Хвалу Божу; вбили його найстаршого сина Олександра та разом з батьком кинули в горіючу стодолу;

о. Степан Яловський (теж наш друг з Сяніцької гімназії), з дитинства покликаний до духовного стану, син бідних лемків у Шклярях біля Яслиськ, пізніший про-

фесор Богословій в Духовній Семинарії в Перемишлі, автор знаменитого Шематизму з короткою історією кожного села на Лемківщині;

о. Іван Кіт, теж син лемків з Чертеха біля Сянока, великий організатор майже сполячених осель у Ряшівщині; ішов, як апостол, від хати до хати та проповідував св. віру батьків наших;

о. Володимир Сембратович, ревний душпастир і теж син Лемківщини;

о. Василь Дяк, проповідник і опікун хворих та вбогих;

о. Омелян Шургот, син народного вчителя в Чертежі біля Сянока, бесідник, аскет, філософ;

о. Микола Денько, син убогих лемків у Боську коло Романова, студіював теологію в Римі та був особистим сповідником Преосвященнаго Кир Йософата Коциловського, з яким ділив долю до останку; (з прикрістю мусимо додати, що не маємо ніяких джерел, ані записок про багатьох інших наших друзів з Сяніцької гімназії та не можемо подати повної картини тих усіх учнів Отця Професора Петра Голінського, які висвяталися на священиків). Однаке й вище наведені прізвища Духовних Отців, що життя своє віддали за свій народ, указують про ту незглибому моральну силу, яка велить стояти людині з народом „за овци своя” — а ту силу черпали вони: о. Венгринович, о. Денько, о. Шургот та інші, при тому ѿ ми всі, що пішли на інші праці, — з глибокої духової криниці нашого незабутнього Отця Катехита Петра Голінського, сьогодні Apostольського Візитатора на Західну Европу, з осідком у Мюнхені, Баварія.

— Коли ті наші слова дійуть до Вас, Дорогий Наш Отче Професоре, Ваша Евсцененціє, ми сплачуємо Вам скромною лептою той великий довг добрих дітей до найкращого свого Вчителя.

— Нашиими устами передаємо Вам глибоку синівську подяку за ті золоті зерна Божої Правди, що лягли в наші серця та одним веліли кров'ю своєю освятити вбогу Лемківську Ниву, а другим мандрувати в далекі країни та нести в душі Живого Бога й на кожному кроці клаянятися перед Маєстатом Його Всемогучості. Хай Господь благословить далі кожне Ваше діло та доведе Вас до берегів Святоюрської Святині.

**

Пишемо в цій книжечці коротко про діяльність наші
Духовних Отців на Лемківщині не тому, щоб їх славити
бо священикові слави не треба, священича слава вже в то
му, що людина достойна бути священиком, — лише на ти
щоб указати, яку велетенську, деколи надлюдську, роботу
виконали ті Христові воїни серед найдалі закутаних гір
ських осель і дали народові міць життя, хрустальний ха
рактер і пламенне серце йти мужньо в найважчі кайдані
мілітарною з повною воєнною зброєю силою на беззоров
их, мирних, вигнаних з рідних прарабатьківських хат —
про що окремо зуде писати історія народовбивства укра
їнців на Лемківщині, — такої сили ніхто не міг дати інші
нашому народові на Лемківщині, тільки Великі Духовні
Отці, що ім же нема числа: о. Ардан В. у Ждині, о. М. Шуф
лят, о. С. Менцинський у Новосільцях-Гиевош, о. М. Фе
ренц у Лялині, о. Савчук у Полонній, о. Юліян Сембрата
вич у Волі Міховій, о. Роман Стародуб у Полавах, о. Р. Км
чикевич у Суровиці — Дарів — Мошанець, о. Кузьма в Н
Санчи, о. Ст. Кузьмак у Гічви, о. В. Полянський у Чертежі
о. В. Ясеницький в Одреховій, о. Я. Мекелита в Сянічку, о.
М. Цегелик у Загутині, о. М. Вареха на Волі, о. В. Смолін
ський у Ростоці Великій — Машинка — Лелюхів — уся Кри
ниччина, о. В. Вахнянин у Дальовій, о. В. Фуглевич у Кор
лику, о. І. Саломон у Вороблику, о. І. Прислопський, о. А.
Андрейчик, о. П. Весоловський, о. Карло Сальо, о. П. Даво
сир, о. І. Мерена, о. Степан Тарнович (наш сл. п. Батько)
о. В. Калинович, о. О. Юрчакевич, о. М. Юрчакевич, о. М.
Бурмич, о. А. Боднар, о. М. Величко, о. М. Несторовський
о. В. Пинило, о. В. Яхимович, о. В. Дуркот, о. В. Черлюнча
кевич та багато інших Сіячів, які золотим плугом орал
бідну, але праведну лемківську ниву, та повними пригор
щами засипали цілющі Божі зерна в душу людини-лемка.
Того лемка, що замкнув у спижевий панцир свою душу та
з погордою до своїх переможних ворогів — пішов на ви
гнання, в чужі країни, спаливши в своєму глибокому зав
ятті свої хижі, щоб ані одної стебелини не віддати в руки
поганина-ворога. Його серце мліло, коли він своєю рукою
підкладав вогонь під свою рідну стріху, в дребезги рвало
ся, але він твердий син своєї Батьківщини — до крові заку

шував свої губи й корявою долонею втирав рясні слози з очей, щоб не спалахнути вогнем помсти, або не збожеволіти. Такого народнього велетня вимлекали ті Сіячі.

Хто з тих Христових Сіячів сьогодні ще між живими — не знаємо. Наше завдання засвідчити Правду за Покійних, які за себе вже не всилі говорити. А вони започаткували й створили золоту добу в ренесансі духового життя найдалі на захід висуненої української землі, — на Княжій Лемківщині.

**

Вертаємося знову до історії української преси на Лемківщині. Коротку характеристику Українських Душпастирів на нашій батьківській землі подали ми тому, щоб краще висвітлити те народне підложка, про яке навіть такі люди, як саме Іван Франко писали, що „від Дону до Вислока — Русь тверда, як опока”. А скільки ще миль треба пройті, щоб від ріки Вислока або Вислоки дійти до самих окраїн українських земель за Дунайцем, Попрутом (Попрадом) і по тому боці Пенінів до української оселі Остурня яка на тій самій лежить географічній лінії, що й Krakів?!

Тут треба теж згадати, що з того села вийшов великий український діяч на економічному полі, інженер М. Мудрак, людина дуже благородна, незвичайно чесна та працьовита.

Ніхто не може дивуватися, що й живе українське слово дуже поволі приймалося серед глибоко консервативного населення Лемковини. Не тому, що воно чуже було для народу, однаке тому, що Москва тут саме від довгих сторіч вела пропаганду — нема, мовляв, жадної України, не було ніколи українського народу, а все те австрійсько-німецька видумка, щоб великий російський народ (москалів) ділити на малі племена та тим робом краще поневолювати собі всю багату Велику Україну.

Тож важке завдання стояло перед першим в історії Лемківщини українським релігійно-національним часописом „Наш Лемко”. Тимбільше важке, що незабаром появі кількох чергових чисел „Нашого Лемка” поляки сипнули повінню свого часопису „Лемко”, як протиукраїнським засобом викликати ще більшу ворожнечу до всього, що рідне, братнє та спільнє всім українцям. Крім тої газети, випускали поляки „Побудку”, „Нашу Справу” та смалили ве-

лики статті про „польськість” Лемківщини в „Краківським Курієрі Цодзенінім”. Видавали науковий журнал „Верхи”, де подібно з багатими ілюстраціями добиралися до лемка, щоб, вихвальноючи його, звести на національні манівці, і кінець-кінців зденаціоналізувати. — Як же ж може під самим Krakowem або біля Wisli — „королеви польських вод” існувати українська ірридента (блудне коло).

Лемко порівняв український часопис зі Львова „Наш Лемко” з крипинським (за гроші польського старости в Новому Санчі) „Лемком”, дивувався, чому е „білі вікна” (сконфісковане) в „Нашім Лемку”, чому доживого припікають ляхи лемківську шкіру податками, шиканою, та одночасно даром розкидають тисячі примірників по всіх оселях Лемковини. В календарях малюють Пілсудського й „опікуна” гірських земель Перцацького, а календар „Нашого Лемка” помістив найбільшого Сина Лемківщини Владику Кир Йосафата Коциловського та Князя Української Католицької Церкви Митрополита Кир Андрея Шептицького. Мова при тому в усіх виданнях Бібліотеки „Лемківщина” та в часописі „Наш Лемко” книжкова, літературна, за вітмком фейлетонів або новель і оповідань, що були для більшої своєї мистецької вартості друковані живим лемківським говором на те, щоб краще відзеркалiti, про що йшлося письменникovi.

Першим випуском Бібліотеки „Лемківщини” була книга „Ілюстрована історія Лемківщини”. Ця книжка друкувалася в друкарні О. О. Василіян у Жовкві в накладі 3.000 примірників. Кліші виконані в цинкографії братів Чучманів у Львові. Оцінку під оглядом історичним тієї праці ще в рукописах читав проф. д-р М. Чубатий. Потрібну літературу черпав автор тієї книжки в Науковім Товаристві ім. Тараса Шевченка, стрічаючись з незвичайно культурною людиною, директором Володимиром Дорошенком, який не лише з місця знаходив бажану автором книжку до своєї праці, але сам підбирав відповідні джерела й щирими вказівками помагав авторові викінчувати працю. Відомо, що не вільно забирати додому книжок з публічних книгозбірень, однаке директор НТШ Дорошенко робив завжди відмінки для автора історії Лемківщини, який тоді мешкав в

Академічному Домі при вул. Сулінського 22 та позичав книжку для глибших студій до хати. І керівник Оссолінею радо давав авторові бажані книжки до джерел Лемківщини. Крім того отвором стояла багата університетська бібліотека при вул. Можнацького, Музей Баворовських, Дідушіцьких і в першу чергу Архів Перемиської Капітули, де були унікальні дуже цінних видань. Мило зустрічав завжди автора в своїй хаті проф. Іван Крип'якевич, що мав дуже багату історіографічну свою приватну бібліотеку.

Поява тієї книжки сколихнула всією Лемківщиною. Лемко побачив себе в своєму дзеркалі та глибоко між княжими записами про свою ділчинство на свою землю в „ладі“ (скрині) заховав свій скарб, свою „Ілюстровану історію Лемківщини“.

Появилися оцінки тієї книжки в усій українській пресі, голосно заговорили найкращі пера про потребу тієї книжки. Сл. п. д-р Степан Баран, один з найбільш талановитих і до скону працьовитих публіцистів, написав ряд передових статей у щоденнику „Діло“ та закликав увесь український загал пильніше приглянутися братам за Срібнолентим на Лемківському Бескиді. Від нашого Великого Пряителя Ексцеленції Кир Йосафата Коциловського одержали ми рукою писаного листа такого змісту:

— — — — —

„Слава Ісусу Христу!

Дорогий Пане Редакторе! Щиро дякую Вам за догоцінний дарунок, за Вашу „Ілюстровану історію Лемківщини“. Ця книга тим більше цінна для мене, що вона від сина мого найкращого Друга зі школної лавки, Вашого сл. п. Батька, о. Степана Тарновича, з яким ми від наймолодших літ нашого життя щиро приятелювали. Хай Господь Бог сторицею Вас нагородить за Ваш труд і Вашу любов до нашого українського народу на Лемківщині.

Ваш Слуга во Христі

Епископ Кир Йосафат Коциловський.

**
Про появу „Ілюстрованої історії Лемківщини“ заговорила вся українська національна преса у Львові. Одинокий часопис, що мовчав з того приводу, це був „Громадський Голос“; упрочім не дивота, як міг радикально - со-

ціялістичного напрямку часомис погоджуватися з тим, що передовими постаттями на всому просторі Лемківщини були майже виключно українські священики та все здорове мало своє джерело в Церкві.

Не мовчала теж польська преса. Історичний квартальник при Університеті Казимира у Львові поставився дуже позитивно й безсторонньо до появи тої для Лемківщини настільної книги та писав рукою проф. Фальковського, що бажав би, щоб абсолювенти історії приносили так опрацьовані твори до своїх докторських іспитів. Слід додати, що й сам проф. Фальковський радо позиців багато кліш з Лемківщини, які мав у себе університет на історичному відділі до чергових історично-побутових праць про Лемківщину автора тих рядків і інших його співробітників. Це були Др. Франц Коковський, Веч. о. Іван Бугера, проф. Іван Филипчак, ред. Роман Антонович та інші, що цікавились українським життям на Лемківщині. Виходив теж під тодішню пору щомісячно науковий журнал у Варшаві „Орієнс” (Для справ Сходу), якого редактором був езуїт ксьондз Ян Урбан. І в тому журналі надруковано згадку про появу Ілюстрованої історії Лемківщини з тим, що кс. Урбан додав від себе таке застереження (розуміється в польській мові): „А що сказали б предки автора, яких він одним почерком пера зукраїнізував?” (Те відносно розділу в історії „Визначні сини Лемківщини”).

Як відповідь на таку завагу редактор „Нашого Лемка” (в одній особі й автор історії Лемківщини в збільшенню числі під Великден 1936 р. відповів кс. Урбанові так: „Рецензентові з „Орієнсу” відповідаємо, що нам дуже добре відома історія Польщі та не лише з польських джерел, але з чеських, німецьких, російських; однаке ми ніде не стрічали такого твердження, щоб мазур, кашуб, познанчик, поморчик, чи теж „гуцаль” з-під Закопаного не був поляком. Ото ж і заввага, що лемко не українець, в ніякому не відержує критики”.

Чи глибоко взяв собі до серця ксьондз Ян Урбан нашу відповідь, ми зовсім були б не знали. Однаке на Евхаристичнім Конгресі (мабуть 1938 р.) у Познані так чомусь склалося, що Ексцепленція Кир Іван Бучко, який був присяжний на тому Конгресі, сидів з о. Урбаном при одному

столі та в часі загальної дискусії в тому ї про релігійні відносини на Лемківщині, де поляки насаджували штучне православія, створили вже тоді окрему Апостольську Адміністрацію й підступом та хитруванням посягали за здорову лемківську душу — запитався о. Урбан Ексцеленцію Кир Івана: — „А хто такий автор історії Лемківщини? Певна старик дуже злосливий та „згризливі“ й „хворобливі“ . . .

— Знаю особисто — спокійно відповів Ексцеленція Кир Іван — автора історії Лемківщини. Це молода, дуже здорована й працьовита людина.

— О, то ми нігди не згріземи тей Лемковщизни — замахав руками ксьондз Урбан і вже більше не брав участі в дискусії.

Навели ми той спізод тому, щоб ще краще насвітлити загальні відносини й те, що лемко не йде ніколи назад; лемко не гнететься, де найбільша перешкода — він перший там. Такий закон життя на Княжій Землі Лемківщини й такі сини тої землі. Мовчаливі — мов гробова дошка, рішучі в постановах, тверді в праці, не вміють зраджувати, гидяться брехні та за правду на смерть готові.

Скрізь вони такі; з роду в рід, з батька на сина передавалася ця сила. Не потраплять вони сидіти, заклавши руки за пазухи й паденого з неба хліба очікувати.

Ми провели тридцять років від свого першого дитинства до повної зрілості серед тих людей. І не лише в панських кімнатах! Або серед самого добра; ми в плузі стояли й дерев'яним ралом сусід з сусідом спрягалися, щоб з того твердого каменя добути кришну хліба. З косою йшли до сходу сонця, бо при росі найкраще коситься. Голіруч скубали недокошену стебelinу, щоб зерно в борозні не пропало. Калічили свої руки й ноги від бодаччя, осотів, тернин, бо й там вітер заніс перо з хлібом. Цюрком стіжав піт з чола, коли треба було скошеннє громадити й хмару наближалася. Нестані ночі, щоб під дах привести треба ярами, дебрями, руслом круюих струмків ідути — вичасоване збіжжя, бо дороги вода змела, зсувалися береги в дебрях, але ми, як найкращий брат з братом, своїми руменами піддержували дробинясті вози, бо хліб везли гондари до села. Разом з конем ішли ми, держачи дишель,

бо ланцюг не видержував напору з гори, з каменя на камінь вогнем кола рисували дорогу. Серпом зжинали ми молоді пупняки ліщини, бо не було жменьци паші довеснувати тваринку при жолобі. На морозі спечено терку клали ми в рот, щоб голод утихомирити. Коли з хліба впала кришина на землю, ми набожно підносили її з землі, цілавали, як цілавали наші мами кожне зеренце пшениці, коли на двірськім лані по стерні збирали, хиляючися мільйони разів, — пшеничні колоски. Ще довго спали птахи, як ми йшли в ліс дерево рубати; кров текла з рук, але брат пантуравав брата, бо смерека заб'є. Не верталися ми дроворуби на ніч додому, лише серед зрубу клали ватру, гріли руки над вогнем і срібним лезом сокири злизували з-під кори смереки солодку м'язку, бо це було за наш хліб, і чиста, як удовина сльоза, — вода з ручая, що верткою мідянкою біг лісовими кручами.

То серед того добра находили себе браття; рам'я в рам'я, крок у крок; думка в думку; серце біля серця.

Такі ті лемки, діти княжого зеленого Бескиду. З кро-ви й з кості українське, живе, працьовите, всіми Божими талантами обдароване щедро — невміруше плем'я.

— Добрих, чесних і справедливих людей шануємо. Любимо всім серцем своїм і всею душою Бога Творця і Пречисту Діву Покровительку нашу славимо на вічні віки.

І тому жад усе в світі кохаємо нашу безталанну, в ру-їнах сьогодні Батьківщину; цю країну вічно зелених борів; Бескидську каменисту землю з вівсом і з ялівцем, з гаями багатими в пахучі сторчки, з тисячами сріблом місяця тканих, мов найкраще книже намисто — річок, струмків, ручайв з водоспадами, водогрядами й на всякі недуги по-міцною, лікувальною джерельною водою; з тою суворою та лютою — наче сама вовчиця — зимою, що дух від неї у грудях запирає і сльози, не добігши до половини лиця, в соплі льоду обертає; — ми кохаємо нашу рідну Лемко-вину ще й тому, що хлібом і сіллю твої землі вирощені люди такі ж тверді, як ця наша твердого життя, твердих законів природи, твердих обставин боротьби за існування, пробатьківська Українська Земля!

І в тому самоцвіті оброблюються лише твердістю самоцвітів. Це такий закон від Бога.

Десь узялися громадами білі з чорними вушками й чорним хвостиком горностай-ласиці; жовна клювала довгим дзьобом на старій груші й рано знайшли її школярі голодом заморену на стежці.

Мостів не було на ріках, бо польські оборонці все понищили, щоб ворог не міг продістатися до гір. Солі й нафти не мав народ, щипками світилося в пекарні, а по сіль треба було з карткою іхати до Сянока. Мерзнули діти, біжучи до школи, і сива була від морозу чорна лошиця Петра Тимцевого, що на довгих коланицях віз усіх школярів з долішнього села до школи. Міняли люди харчі за сукно, вешталися поміж хати різni покупці та виманювали від народу масло, яйця, крупи, мед і муку. Привозили деякі багатші господарі дорогі меблі з міст і свої клуні завантажували тим панським добром. Сміялися люди в селі, що Панько Кулявий привіз з міста фортеч'ян та на весну виїдуть з нього курчата. А може бджоли буде у фортеч'яні цлекати...?

Сміялися люди й голосно плакали.

Ні сію, ні впало — приїхали до села німецькі вояки, вибрали двадцять п'ять найкращих господарів, привели їх біля церкви. Ходили довкола, говорили, потім принесли довгі драбини й на високих гиляках повісили один біля одного всіх двадцять п'ятьох найкращих у селі господарів, і спорожу з-поміж господарів поставили на морозі стояти від ранку до ночі й з ночі до ранку, щоб дехто не відрізав повішених на гиляках перед церквою, в Синеві над Вислоком.

**

Гітлер розм'язджив Польщу й німецький чобіт станув над Сяном. Малохто знов про договір Молотова з Рібентропом, на основі якого Гітлер продав Західну Україну большевикам. Вони вмаршували на ці землі разом з своєю армією, всякими політруками, енкаведистами та вже з першого дня почали братися до свого діла: — виловлювати „неблагонадійних”, приглядатися близче до української інтелігенції та встановляти скрізь свою владу. Вони виконували те все дуже справно! Тюрма — арештування, кого попало — вивезення та заслання — оце засоби до їх праці. Декламували вправді большевики, що вони прийшли

„братню” руку подати українцям на Західніх Землях і визволити їх з-під польського магнатського гнету, однаке в дійсності з першої хвилини не тільки їхні політруцькі методи встановлювання своєї влади жахом пройняли все населення, але сама їх поява, отже півдукунська поведінка, до найнижчого примітивізму зведений зовнішній вигляд, баламутна й наявою брехлива пропаганда, задиркуватість у псевдо-вищій своїй культурі, — все те вказувало: не добре буде! Для крацьої ілюстрації наведемо власними очима бачені картини: у Львівському театрі ставлять п'есу Корніччука „Богдан Хмельницький”. Приявні на залі большевицькі старшини з своїми жінками. Ті жінки, замість вечорових суконь, одягнені в нічні сорочки, на ногах чоботи з довгими холявами, на головах хустки, наче в колгоспі. В часі вистави говорять між собою ті „достойні” глядачі на ввесь рот, виймають з газет ковбасу, хліб і „наслоджується” виставою.

На вулицях міста цвіте торгівля: в першу чергу викуповують большевицькі солдати — який че попався б до їх рук — годинник; навіт дитячі для забави бляшані годинники мають свій курс і свою ціну. Електричні лямпи, вічні пера, всякі намістки дорогих каменів і самоцвітів — те все бажане добро, байдуже, яка ціна. У крамниці купує генерал большевицької армії мухолапки, бо „те добре для фельчера на перев'язку”. Ось бачите й зі здивуванням прориаєте свої очі: чи це дійсність? Солдат устромив у свій рот трубку з гегара й наче з цигарниці, затягається „макхорковим” та ще й чваниться, обертаючи затичкою в трубці: „коли хочу — курю, коли не хочу — не курю”. А відомо, що такий курок-трубку вкладається хворому у відходову кишку та курком регулюється доплив води з гегара. Мабуть, ті солдати практичніші від усіх лікарів, що видумали ті апарати.

Дивовижа, куди тільки глянути. Та оте все могло б собі діятися! Важливіше інше явище: що більш примітивна людина добереться до влади, то далеко жорстокіші її засоби володіння. Без сентименту, бо грубошкірій не знає такого поняття. Мстивість — бо це в крові всіх простаків. Розперезаність — бо дурноту треба чимось укрити. Хитрунство, щоб затерти недостачу дипломатичного хисту.

При всьому гордість дурня, що й він має врешті силу.

То ж „братню” руку прийшли подати населенню Західної України отакі — гірш ямарочних блазнів — „побідоносці”, стратеги, дипломати. В суті речі кровожадні оливи, бандити зроджені з гнилої від сторіч московської душі; канібали, душогуби, що їх зорганізував найбільший в історії людства дикун-канібал — Джугашвілі Сталін.

* *

Рік був тоді 1939, місяць листопад. Від сторіч забута українська земля осталася сьогодні тим островом, що відкрив ворота для тисячів українських утікачів. Місцем азилю на довший або коротший час, місцем, на якому кожний міг почуватися, наче в себе вдома, між своїми рідними; це ж українська земля, якої донедавна всі цуралися, сьогодні вітає хлібом і сіллю братів з того боку Срібнолентого.

При тому південні або прикордонні оселі Лемківщини контролюють стежі зі Словаччини, а головна адміністрація в німецьких руках. Ріка Сян від своїх джерел до першого коліна за Перемишлем стається свідком, як щоночі бродом або вплав утікають з усіх сторін Галицької Землі Короля Данила тисячі й тисячі політично заангажованої інтелігенції. З чим попало втікали вчені, старші громадяни й уся студентська молодь, щоб одним не попасти на большевицьке заслання, одним не йти до большевицької червоної армії.

На скрайчиках лісів, що здовж берегів Сяну, чигали люди, коли буде зміна большевицької прикордонної стежі та скакали в глибоку воду, байдуже, що не вміють плавати. — Коби лиш якнайшвидше з-під опіки „братньої” руки та на той бік Сяну. А далі — як Бог даст. Може війна буде, може впаде большевизм, може революція настане, коли большевики побачать, яке життя не в колгоспі. Може Захід вишиле своїх пропагаторів-шпіонів і вони зсередини підмінують червону тюрму народів. Може німці лише причайлися та котрогось дня вдарять бомбами по Москві?

Усіми стежками, проялами й бродами проходили на той бік Срібнолентого українці з того червоного раю, що на білих ведмедів шле тисячі народу без жадного суду;

що кров'ю та потом набуте довгих локолінь добро перевирає без окремого повідомлення, купина, передачі або вивласнення — як своє добро, бо так велить конституція великого вождя народів — того бандита з Кремлю. З того раю, що не знаєш, ідучи ранком до праці, чи ще вернешся додому, чи побачиш ще свою рідню, чи на вулиці на донос будьякого вуличника, якому не сподобаються твої ще не помняті штани, арештує тебе енкавудьор і пиши — Колима, Казахстан, Соловки, Монголія й тисячі інших невільничих примусових таборів праці, з яких нема повернення! Є лише одне вороття: повільна смерть, повільне конання інтелігентної людини, якій на кожному кроці намагатися будуть московські дикиуни вбити всякі людські почування, висміяти й сплюгавити все духове „я”, щоб таку людину обернути в свого сліпого й глухого на все робота-невільника-каторжника-людоїда.

**

Чорна година прийшла на всіх людей і на жидів. Люди не мали де діватися, а жиди почали втікати до большевиків.

На мості над Сяном між Вільхівцями й Сяноком посередині кільчаста огорожа. З того боку до села Вільхівці сірі постаті большевицьких стеж, на цьому боці від болоння до Сянока, в темно голубих уніформах німецькі вартівники.

Ото якоюсь мовою договорилися одні з одними: — За найкращу, товсту корову дамо вам п'ятдесят разів дрожчу ріц, — мовили німці до солдатів. І під вечір пригнали большевики корову з Вільховець перед дроти на середині моста, розв'язали дроти й передали німцям корову. На те німкота привела з недалекої шопи більший гурт жидів і загнала їх за дроти на большевицьку сторону.

Наводимо той один з тисячів епізодів не на сміх, лише на те, щоб виявити, до чого доводить людину дикунство, брак будьяких людських почувань, хитрунство, глупота й безхребетність та хуліганство. Одні роблять дики вчинки без рукавичок, убивають людей і забирають усяке людське майно, бо так каже Сталін, — другі в рукавичках насоложджуються своєю посевдокультурністю та однаково поповнюють звірства, плюгаві діла й мордують людей.

**

Крім сотень і тисячів українських утікачів, що втекли з того боку на Лемківщину різними шляхами й способами — приїхали на Лемківщину большевицькі пропагандисти.

**

Оповідав Ромко Т-ць, що приходили з цього боку кремезні газди та на своїх руках переносили втікачів Сянівими бродами на безпечні місця. А сотник Юно Н-кий оповідав, що зимою 1940 року в селянин на роком шили довгі білі сорочки з домашнього полотна, щоб московські шпигуни не бачили в снігах набіло вдягнених утікачів.

Знову же директор Іван Т-р оповідав, що він важко захворів при кордоні та люди, тому що він не міг лежати в кімнаті з огляду на безупинні московські розшуки за „германськими” шпигунами, — отже лежав у клуні, і госпіт була зима, то люди нанесли стільки теплих перин, кожухів, напували його гарячим молоком, медом і липовим чаєм, що недуга легко пройшла, та, вдягнувшись його в довгу білу сорочку, на руках занесли його аж на передгороддя княжого міста Сянока. Директор Т-р хотів тим своїм добродіям віддягнитися та заплатити їм за все їх добро, але поки війська становили твердою ноговою на землі, стямився та почав добувати гроші з кишень, добрих людей уже не було й ніхто не відзвівся на його оклик і подяку.

— Оце брат помагав так братові. А люди добре знали, скільки вони згадячують тому, що посылав їм зі Львова „Народно Справу”, календарі „Золотий Колос” і для їх дітвори „Дзвіночки”.

— Я вже знають сьогодні, — мовив мій приятель директор Іван Т-р при першій нашій зустрічі в Кракові зимою 1940 р. — чому ти, лемку, так кохаєш своїх лемків. Це прекрасні люди, щирі, з добрим серцем, справедливі й високо характерні. Я знаю, мій друже, — твердо стискаючи мені руку, мовив директор Т-р — що твоя праця варта була твоого труду. Честь тобі, брате, за те.

Зима тоді люті була, як сибірська вовчиця. Мороз тік

і жер з очі, тріщали віковічні дерева від морозу й пташки замерзали на гільках при дорозі. Громадами зліталися куропатки до села, лізли під ворота й у снігу порпалися за кришкою зеренця. З лісів утікала звірина біжче людських осель і зайці кору гризли на овочевих деревях.

Але тисячі втікачів промірювали своїми ногами не лише всі Сянові броди, але й Бугом переходили „маркаційну” лінію та перепливали Солокію, бо тут межі червоного опирали пересунулися зі Збруча й найкращі сибірські вовки з своїми сторожками прикордонними большевицькими стежками причалилися здовж тієї лінії.

Уже з перших днів підступом спричиненої окупації Західної України большевиками — енкаведисти почали обдротовувати прикордонну смугу здовж Сину, Солокії та Буга. Це була по-большевицькому „лінія Молотов — Ріббентроп”, по-німецькому „інтерессенгремпце”. Німці ставили свої стежі на цій лінії, а большевики загорджували світ кільчастими дротами, копали вовчі доли, закладали сильця на проходах і пильно стежили, щоб ніхто зі сходу не втікав до „германії”. Кожний утікач — так большевики думали — це німецький шпіон, зрадник народу, ворог ста-лінізму; отже кожного зловленого при намаганні втекти на захід слід „уничтожити”.

Ріка Сян стала свідком сотень трагедій: поринали люди з буйногривих хвилях Сину — або перепливемо, або краща смерть, ніж жити під ярмом московських жорстоких наїзників.

Кожного дня під вечір лунали гострі постріли здовж річища Сину. Купували втікачі корову по тому боці Сину, єгали її у воду та, держачись хвоста, плинули на цей бік. З балькім будували на швидку руку тратви та, зітхаючи на Боже Провидіння, вскачували на ті свої рятувальні дараби, дрючками веслували, щоб якнайскоріше до цього берега.

Землю цітували ті люди на цьому березі та стояли на вхолішках: — Господи, слава Тобі, що дозволив еси втекти з землі неволі.

З окликом „Рятуйте!” поринали інші серед швидкобійних водяних хвиль і рев хвиль приглушував крики й зойки

смертельно большевицькою кулею на середині ріки простилих утікачів.

Осінні зливні, дощеві дні, дошкульне фічікування під клунями, в гущавинах лісів, голод, мріяка, снігові з дощем, плач дітей, розлука принаглювали людей — що буде, то буде... коби вже кінець.

Большевики, що стояли здовж Сянових берегів, п'янили з бажання вбивати. Мов сатана, реготалися (на цьому боці Сяну чути було іх дияволський регіт), коли вдалося ім першою кулею підкосити й з ніг звалити людину, яка з клуночком у руках вибігла з-поза кущів, пробігла оленя ногами прогалину, між лісом і рікою та вихром утікала по льодовому мості Сріблолентого. Ті московські людоїди реготом сіяли здовж ріки та сальвою гострих куль, хоч утікач уже лежав спокійно на льоді в калюжах крові та за снув мертвіцьким сном уже назавжди. Але вони стріляли далі та реготалися зрадницьким реготом самого сатани, що живий прийшов на землю з пекла, щоб убивати людей.

Чорними веретами застеловали люди вікна в своїх хатах і вікна спілками затулювали, щоб не чути того реготу диявола, який своїми коготями загородив усі стежки, про сіки та провалити до Сянової води. Пухли від плачу діти на печі, що боялися тих живих московських люциперів. І дай те всі тисячі своїх грошей, щоб хтонебудь під ніч вийшов з хати. Чорна смерть стояла на Сянових переходах і кров'ю знакувала кожний платок землі.

Але оцей Гнатко Пристані з Доброй — мій молодий друг, з очима блакитними, як найкраща дніна, віл „Кобзаря” від дошки до дошки, ласучи на галівині, що від церкви веде до круч Сріблолентого, вивчив напам'ять і корівки завертав, щоб на чуже не йшли, — той мій приятель не пішов голіруч на чорного сатану, що загородив стежку до срібного дзеркала княжої ріки!

— Тут біля оцього каменя, — так сідоволосий наш дід отповідав, що знає цю тайну від свого прапрадіда — пив воду найбільший володар наших земель і тому назвали старі люди оту гірку, що в її підніжжю черкоче оце джерельце, — Княжою гіркою. Князь жив на своєму замку в Сяноці та в наші сторони приїжджає у гості та на лови.

Добрий був володар, бо землю розділив народові, вільницю наказав і Храми Божі велів будувати.

І цю тайну знов мій друг Гнатко з Доброї. Він розстібнув білу сорочку на грудях і під своє серце заховав гаряче залізо. Спокійно вийшов з хати, нічого не мовив матери, щоб не суетилася, пішов тихою ходою до воріт церкви, хвилину тут постояв, тричі глибоко перехристився, глянув ще на батьківське обістя та до порому пішов, що на ньому колись Семко Деркач перевозив людей на той бік Сяну, коли воини йшли до нашої церкви на празник.

Наче на крилах біг Гнатко до порому; рукою придержуval гаряче залізо за пазухою. Пліскою скочив до човна, добре ногами заперся до берегів лодки і, держачи лин в порому в руках, горіховою лушпиною стрибав з гризи на гризу чорних хвиль.

Люди в селі це не спали. Гнатко добіг до першої хати і легко застукав у вікно:

— Сьогодні вільна дорога; хай усі, що чекають, будуть готові. Помчуються грім, це знак, що московська застава розбита.

Гнатко спішився:

— І ще одне: скажіть людям, що ріка найспокійніша нижче горба, наліво від церкви.

Потім Гнатко щез у нічній темряві. Наче старий лис до села, той мій молодий друг — бо завжди, коли я приїздив до моїх гір у гості, привозив я Гнаткові малі книжечки, щоб він міг іх за пазухою носити. Такі маленьки книжечки, що писали про Україну...

І тому ми з Гнатком щирі друзі були.

Оточ наче лис до села, та чуйко до большевицької Він скидає чоботи і бosoю ногою мірить кожний крок. Щоб найближче. Під самі вікна! — крок за кроком підходив до застави очайдух і сильно обома руками піддержував гаряче замізо під своїм серцем.

...Легке світло серед хати, чистять кріси салдати, в печі великий казан, підкидають дрова.

Усе те бачить Гнатко з горба та... ще трохи близче! Він скидає чоботи й бosoю ногою мірить кожний свій. Щоб на патик не наступити. Не поховзнутися, не впасти.

Очи сверлять темінь ночі, Гнатко наслухує та крок у крок близче доходить до застави, що смертоносним залізом загородила всі броди й кров'ю мережить срібне плесо Сяну.

Іде крок — і той очайдух, що сам без нічієї принуки віврів у німецьких вояків розривну ручну гранату, переплив човном уночі на той бік Сяну, лисиноло ходою, але з вовчим завязяттям — скочив на поріг хати, одною рукою відчинив широко двері та ще не стямилися большевики, шарнув запальник і жбурнув на середину хати гранату.

Коли Гнатко високочив за поріг, грюкнула залізна куля й вогнем бухнуло крізь вікна та почала горіти солом'яна стріха. Вогонь видвигав довгі рамена до чорної ночі й наче стоголова потвора лизав червоними язиками дах і стіни тієї хати, що в ній приміщувалася московська стежна застава.

**

Весла гребли воду, малими душегубками люди стрибали на високі хвилі; заметушилося чорне плесо Сяну.

— Щасливої дороги! — передавалося з берега й великий човен виплинув із заливу, що нижче церкви.

— Духовний Отче, — ще просили голоси з того берега — молиться за нас, що тут залишаемося.

— Здоровіть наших братів на тому боці, — швиденько твердо рука тиснула руку й знов малий човник помчав між білимі гравами. Видно було людей у човні, бо хата горіла й ніхто не спішився гасити вогонь. До високих хмар стояла луна й над верхів'ям гір небо було вдягнене в пурпурозі ризи. Така черлень розілялася по небі, наче жива людська кров, що нею писали московські люципери історію літерних тижнів народовбивства на межах Західної України.

—

Москва докладала з давенідавна всіх зусиль, щоб розкусити твердий західно-український горіх. Ще до першої Світової війни видано в Москві дбайливо підготовлені інформативні брошюри з найточнішими даними про стан населення в Західній Україні, про настрої серед того населення та наставлення до „матушки” Россії. Такі бро-

шури скоро одержала австрійська жандармерія та це дало тисячі інтернованих у Грацу, Сан Андре, Інсбрук, Талергофі.

Перші полонені російські старшини дали той матеріал австрійській поліції та вона продовж кількох днів виарештувала всіх т. зв. „москофілів”. А треба знати, що тисячі з поміж них не те, що не мали взагалі найменшого політичного світогляду, але й зовсім не були впovні свідомі — хто вони? — Русини, руснаки, австрійки, галичани, чи як іх звати. За те заплатило населення Галичини, зокрема Лемківщини долиною смерті в Талергофі, в Грацу та в Сан Андре.

Рівночасно події на Великій Україні, Великий Український Національний Зрив, Українські Січові Стрільці, Українська Галицька Армія, похід на Київ, проголошення Української Самостійної Держави — те все, як вияв зрилої боротьби українського народу за своє свободне національне життя, вільне від Москви, від Відня та від Варшави, двигнуло Західну Україну й збудило її населення до повного творчого життя — бути паном своєї землі та володіти свободно своїм національним „Я”.

Не дала в тому посортомити себе й Лемківщина. Відомі події в Гладишеві, коло Горлиць, у Фльоринці, проголошення Українського Комісаріату у Великому Вислоці разом з усією Команеччиною, на чолі якої стояли великий країнський патріот і добрий воїк, український священик о. Пантелеймон Шипілька, професор Михайло Судомир і старшина УГА Кір, що по-геройськи, як спартани, боролися проти Галерівських частин, — майже голіруч з наймодерніше уоруженими польськими баталіонами; — ті події поставили Лемківщину на рівні з усією Західно-Українською Землею. Лемківщина здала свій історичний іспит не лише діями на своїй рідній землі, але в першу чергу діями своїх найкращих Синів, як сотник Газдайко, хор. І. Гужа, сотник Володимир Я. Босій, сотник Олександр Тарнович, сотник В. Микелита, сотник І. Вербицький, сотник Іван Вистоцький, хор. Олександр Лукасевич, сотник Осип Зудруд (точніший сисок усіх Синів Лемківщини, Борців за Соборну Україну, поданий в нашій Ілюстрованій Історії Лемківщини), та багатьох інших, що взяли

кріс у руки та кров'ю свого серця писали світлі сторінки в історії України.

Збуджений зі сну Лемківщині бракувало здорового національного корму. Тим кормом стався для народу Лемківщини часопис „Наш Лемко”. І сьогодні саме, коли пишемо ці рялки, насіла до наших рук дбайливо видана книжечка у Вімілегу, в Канаді, про велику подію в історії наших змагань, про 30-ти Ліття Видавничої Діяльності Івана Тиктора 1923—1953. Того Мецената Української Національної Преси у Львові, Івана Тиктора, що перший відважився серед важливих обставин, серед наскрізь ворожого польського поліційного режиму — видавати перший в історії Лемківщини український національний часопис „Наш Лемко”, згодом допомагати редакторові того часопису Юліані Бекідіві видавати Бібліотеку Лемківщини.

У великій пошані до Видавця Івана Тиктора заявляємо: — Приятелю наш особистий і Приятелю всіх Синів Лемківщини, Друже Іване Тикторе, Тобі добре відома сьогодні доля тої нашої святої Бещидської Країни. І те відоме Тобі, що Господь найбільше досвідчає того, кого найбільше любить. Вороги знищили довгіковий наш матеріальний діяльності, але наших душ ніхто знищити не потрапить. А знаєш, Друже Іване Тикторе, що душа Лемківщини свята. Тому ми акін на один момент не попадаємо в зневіру. Молитвою кріпимося та наче те все, що десятками літ діялося, — воно сьогодні живе й завтра жити буде ще кращим, бо кров'ю освяченим життям. Нас з Тобою з'єднала національна нива. У цій праці Національного Плугатаря бажаємо Тобі, Друже Іване, Золотого Ювілею!

Те наше глибоке побажання для Видавця Івана Тиктора пишемо, віддаючи наш довг в імені всієї Лемківщини, тій людині, що перша в історії України вивела Лемківщину на видний історичний шлях.